

DR. MUHI K. LÁSZLÓ

LENIN AZ AGRÁRKÉRDÉSRŐL A SZOCIALISTA FORRADALOM ELŐTT

Lenin elméleti munkái között rendkívül jelentős helyet foglalnak el az agrárkérdésekkel foglalkozók. Lenin mindig megkülönböztetett figyelmet fordított a mezőgazdaság társadalmi-gazdasági viszonyainak vizsgálatára egyrészt, mert világosan látta a mezőgazdaság nemzetgazdasági jelentőségét általában, de különösen a döntően agrárjellegű Oroszországban, másrészt, mert nem volt közömbös a parasztságnak, mint a legnagyobb számú dolgozó osztálynak, a munkásosztály lehetséges szövetségeseinek sorsa iránt.

E rövid tanulmány keretében nincs mód arra, hogy Leninnek az agrárkérdéssel kapcsolatos valamennyi munkáját elemezzük. Ezért csak azokat vesszük vizsgálat alá, amelyek a szocialista forradalom előtt, egészen pontosan 1896—1914 között íródtak és kifejezetten az orosz mezőgazdaság társadalmi-gazdasági viszonyainak vizsgálatával foglalkoznak. (Leninnek az agrárkérdésről a szocialista forradalom utáni nézetei egy külön tanulmány tárgyát fogják képezni.)

Ez a megosztás önkényesnek tűnhet és azzal a hátránnyal jár, hogy számos alapvető fontosságú mű kiesik látókörünkől, nem látjuk egészében a teljes kérdés-komplexumot. Korántsem tűnik azonban teljesen jogosulatlannak ez a felosztás, ha meggondoljuk, hogy az életmű egészét tekintve a NOSZF ténylegesen is bizonyos fajta választóvonalat jelent Lenin tevékenységében. Nem abban az értelemben, hogy ellentmondana egymásnak a szocialista forradalom előtti és utáni Lenin — bár ő sohasem volt dogmák rabja és ha tévesnek bizonyult, vagy az adott helyzetben megvalósíthatatlannak tűnt, bátran felülvizsgálta, módosította még saját korábbi véleményét, álláspontját is — hanem abban az értelemben, hogy más értékei tűnnek szemünkbe, magasodnak ki a forradalom előtti és forradalom utáni Lenint vizsgálva.

Lenin forradalom előtti munkáit vizsgálva a marxí módszert kritikusan alkalmazó tudós képe rajzolódik ki, akinél természetesen az elmélet ekkor sem csak öncél, hanem a forradalom előkészítésének eszköze, de aki ekkor még „megengedhet” magának a forradalom idején véteknak tűnő aprólékosságot, már-már túlzónak tűnő precizitást. A forradalom előtt születnek a legnagyobb lélegzetű munkái mint: „A kapitalizmus fejlődése Oroszországban”; „A imperializmus, mint a kapitalizmus legfelsőbb foka”; „A materializmus és empiriokriticismus”.

Bepillantást nyerünk ebben az időszakban Lenin alkotói módszerébe, iskola-példáját kaphatjuk a marxizmus alkotó elméleti alkalmazásának és továbbfejlesztésének. Láthatjuk, hogyan dolgozik Lenin, amikor még nem kötik le energiáit a forradalom gyakorlati kérdéseinek tömegei, amikor még van lehetősége, ideje a kérdések alapos, minden oldalú, részletes elemzésére.

A forradalom után már egy egészen más Lenin áll előttünk. A nem fontolgató, gyorsan cselekvő forradalmár, a gyakorlati államférfi. Államférfi, akinek nincs módja az alapos elméleti elemzésekre, akinek a viharos gyorsasággal következő események közepette igen gyakran „rögtönöznie” kell, aki igen gyakran nem az elméletileg helyesebbnek tűnő, hanem a forradalom győzelme szempontjából elkerülhetetlenül szükséges megoldást kell, hogy válassza. Lenin zsenialitását mutatja, hogy a forradalom szükségeltette „rögtönzései” soha nem bizonyultak hibásnak a későbbi alapos elméleti elemzés után sem.

Tévednénk persze, ha abszolutizálnánk a különbségeket és nem látnánk Lenin gyakorlati tevékenységének jelentőségét a forradalom előtt, vagy lebecsülnénk elméleti munkásságát a forradalom győzelme után. Leninben elválaszthatatlanul egységbe ötvöződik a tudós és a forradalmár, és csak az eltérő történelmi körülmények emelik ki ebből az egységből a zseniális tudóst, vagy a ragyogó államférfit.

*Lenin az orosz mezőgazdaság helyzetéről és átalakításának
a szocialista forradalom előtti feladatairól, „tisztán gazdasági
szempontból”*

Lenin az általános elméleti tételek megfogalmazásához hatalmas tényanyag elemzése után jut el. 1896—99 között írja: „*A kapitalizmus fejlődése Oroszországban*” című monumentális művét, amelyben alapos elemzését adja Oroszország társadalmi-gazdasági viszonyainak. Imponáló és csak marxi mércével mérhető az az alapos és az a hatalmas tényanyag, amelyet Lenin feldolgoz és amelynek alapján bizonyítja a kapitalizmus kifejlődésének lehetőségét és szükségességét Oroszországban.

E műve alapján — a már bekövetkezett változásokat is figyelembe véve — írja meg „*Az agrárkérdés Oroszországban a XIX. század végén*” című művét, amelyben célul tűzi ki: a mezőgazdaság helyének meghatározását az orosz nemzetgazdaság rendszerében; az agrárfejlődés fő vonalának felvázolását; azoknak az osztályerőknek a bemutatását, amelyek ezt a fejlődést meghatározzák.

Mi jellemzi a XIX. század végi agrárviszonyokat Oroszországban? Az, hogy az 1861. után kétségtelenül végbement tőkés fejlődés ellenére a mezőgazdaság válságban van. A terméseredmények rendkívül alacsonyok, a technikai színvonal elmaradott, a paraszti tömegek életviszonyai rendkívül nyomorúságosak. A válsághelyzet felismerésében az agrárhelyzet kutatói között egység volt. Nem volt azonos azonban annak a megítélése, hogy mi a válsághelyzet oka és miként kell eltávolítani a mezőgazdaság fejlődésének akadályait.

Lenin az első kérdéssel kapcsolatban egyértelműen leszögezi, hogy „Oroszország mezőgazdasági termelőerőinek fejlődése útján a legfőbb és legalapvetőbb akadályt a hűbéri csökevények, vagyis mindenekelőtt a ledolgozási rendszer és a személyi függés, továbbá a hűbéri adók, a paraszt egyenjogúságának hiánya, a felsőbb rendeknek való kiszolgáltatottsága, stb. jelentik”.¹

A fejlődés érdekében ezeket az akadályokat feltétlenül el kell távolítani. A hogyan tekintetében — írja Lenin — két alternatíva lehetséges: „... a felülről kiinduló sztolipini megoldás, az uralági földbirtok fenntartása és az obszcina végleges megszüntetése a kulákok által történő kirablás révén...” valamint „... az alulról kiinduló paraszti (trudovnik) megoldás, az uralági földbirtok megszüntetése és az egész föld nacionalizálása révén”.

¹ Lenin: Az agrárkérdés Oroszországban a XIX. század végén. 69. old.

Ez a két mód állapítja meg Lenin, a mezőgazdaság kapitalista átalakulásának két útját, porosz és amerikai útját jelenti, amely világosan rajzolódik ki az 1861. utáni fejlődésben.

Lenin egyértelműen a radikálisabb megoldás, a földek nacionalizálása mellett foglal állást. Az úgynevezett poroszutas fejlődést ugyanis rendkívül lassúnak és gyötrelmesnek tartja, amely mellett „... a legelmaradottabb kultúrának a megmaradása és mindannak az ázsiai barbárságnak megmaradása is elkerülhetetlen, amit patriarchális létnek neveznek”²

A nacionalizálás viszont forradalmi formában és gyorsasággal söpri el a mezőgazdaság fejlődésének útjában álló feudális maradványokat és összehasonlíthatatlanul gyorsabb fejlődését biztosítja a mezőgazdaság termelőerőinek, mint a poroszutas fejlődés.

Lenin ugyanakkor síkra száll a nacionalizálás jellegének helyes meghatározásáért is. „Semmi sem tévesebb annál a nézetnél — szögezi le —, hogy a föld nacionalizálásának valami köze van a szocializmushoz, vagy akár csak az egyenlősítő földhasználathoz.”³

A föld nacionalizálása a legkövetkezetesebb burzsoá rendszabály és gazdasági jelentősége nem a burzsoá, hanem a hűbéri viszonyok elleni harcban van. A nacionalizálás nem szünteti meg a földön folytatott magángazdálkodást, hanem csak szabaddá teszi az utat a kapitalista fejlődés előtt.

Narodnyik illúzióknak tartja azt a vélekedést, hogy a nacionalizálás valamiféle egyenlősítést eredményezne a földhasználat tekintetében. A nacionalizálás szabaddá teszi a földet, de nem mindenkinek a számára. Szabaddá teszi „a gazda számára, annak számára, aki ténylegesen úgy akarja és tudja megművelni, ahogyan azt általában a gazdaság modern feltételei... megkövetelik. A ló nélküli paraszt szabadsága abban áll, hogy bérbe adhatja juttatott földjét.”⁴

A kapitalizmus körülményei között a nacionalizálás nem szünteti meg a földön folytatott magángazdálkodás rendszerét csak modernebb formát teremt, de olyan formát, ahol a kapitalizmusban az árucseré tömegei továbbra is érvényesülnek.

A föld nacionalizálása a XIX. századi Oroszországban — vélekedett Lenin — azt eredményezte volna, hogy a földbirtok átcsoportosul. A 10 millió parasztgazdaság földje csaknem megkétszereződik és eltűnik a felső harmincezer földbirtoka. Azt azonban semmiképpen nem eredményezte volna, hogy a nincstelen parasztok olyan potenciálhoz jutnak, amely fennmaradásukat garantálja a kapitalista verseny körülményei között. Lenin különben óriási eredménynek tartotta volna ezt a fajta birtok átcsoportosulást is a mezőgazdaság fejlődése szempontjából.

Lenin vitába száll művében azokkal, akik szerint a nagybirtokok felszámolása — tekintve azok magasabb technikai szintjét — a mezőgazdasági termelés visszaesését eredményezte volna. Igaz — mondja Lenin, — hogy a földesúri gazdaság magasabb színvonalon áll, mint a parasztgazdaság. A fejlettebb gazdasági szervezetnek, technikának viszont a magasabb terméshozamokban kell kifejezésre jutni. A tények pedig azt mutatják, hogy a juttatott földek hozama magasabb, mint azoknak a földesúri földeknek a hozama, amelyek a parasztok felesbe művelnek. Amennyiben a földesúri földet tőkés módon művelik, magasabbak a hozamok, de a XIX. századvégi Oroszország földesúri birtokainak nagy részét éppen a tö-

² Uo. 72. old.

³ Uo. 71. old.

⁴ Uo. 71. old.

kés módszerek alkalmazásának hiánya jellemzi. A földesúri földek terméshozamának felemelése a juttatott földek hozamának színvonalára óriási jelentőségű volna, amihez járulna várhatóan a feudális nyomás, alól felszabadult parasztgazdaságok hozamainak emelkedése is.

Lenin vitába száll azzal az ellenvetéssel is, hogy a nacionalizálás végrehajtása a földek túlzott felaprózásához vezetne. Először is — mutat rá Lenin — a nacionalizálás csak csökkentené a jelenlegi még nagyobb szétforgácsolttságot, mert megnövelné a paraszti földterületek nagyságát, másodsor: teljesen téves az az elképzelés, amely szerint a gazdaságok száma változatlan maradna a nacionalizálás után is, sőt ellenkezőleg, a parasztgazdaságok számának lényeges csökkenése következne be. A parasztság életkörülményeiben bekövetkező javulás, fogyasztókéességük növekedése, ugyanis óriási lökés volna az ipar minden ágának fejlődése számára. Ez nagy munkaerősükségletet támasztana az ipar részéről és szükségszerűen elszívna a parasztságnak azt a részét, amely nem tud megélni földjéből. „És ez a gazdasági szükség-szerűség — írja Lenin — erősebbnek bizonyulna az egyenlősítésről való minden ömlengésnél és álmodozásnál”⁵

*2. Lenin: „Az orosz szociáldemokrácia agrárprogramja”.
A mezőgazdaság átalakításának a szocialista forradalom előtti
feladatairól „politikai” szempontból*

„Az agrárkérdés Oroszországban a XIX. század végén” című munkájában Lenin a mezőgazdaság kapitalista fejlődésének különböző útjait gazdasági szempontból elemzi és jut el a föld nacionalizálásának, mint gazdaságilag leghelyesebb megoldás elismeréséhez. Azonban már ebben a művében leszögezi. „... itt a föld nacionalizálásának csak gazdasági jelentőségét fejtem ki, de nem védelmezem azt, mint agrárprogramot”⁶

„Az orosz szociáldemokrácia agrárprogramja” című munkájában Lenin a mezőgazdaság kérdésének politikai vetületével foglalkozik. A programtervezet a munkáspártnak az agrárkérdéssel kapcsolatos feladatait jelöli ki a szocialista forradalom előtti időszakra.

Lenin bevezetőben megkülönbözteti a falusi népesség három csoportját: a nagybirtokosok, a mezőgazdasági bérmunkások és parasztek csoportját. Az első kettőhöz való viszony tisztázott. „Nem pontosan tisztázott viszont — írja — a parasztságnak még csak a fogalma sem és még kevésbé a szociáldemokrácia velük kapcsolatos politikája. Ezt a hiányt igyekszik e program megszüntetni.

A program „parasztprogram”, tehát kizárólag annak meghatározására szolgál, hogy hogyan viszonyuljon a szociáldemokrácia a parasztság követeléseire. (A mezőgazdasági proletariátushoz való viszony kérdéseivel a szociáldemokrata program más fejezetei foglalkoznak.)

Lenin hangsúlyozza, hogy a parasztek érdekeinek képviselete sokkal korlátozottabb, mint a munkások, köztük a mezőgazdasági bérmunkások érdekeinek képviselete.

A szociáldemokrácia csak a munkásosztálynak az érdekeit képviseli közvetlenül és feltétlenül, mert csak ez az osztály akarja maradéktalanul felszámolni a régi rendet. A társadalom valamennyi többi osztálya viszont — köztük a parasztság is — meg akarja őrizni a fennálló gazdasági rend alapjait. A parasztság ilyen irányú törekvé-

⁵ Uo. 78. old.

⁶ Lenin: Az agrárkérdés Oroszországban. 71. old.

sének támogatása nemcsak hibás, de egyenesen reakciós célkitűzés lenne. „... aki azzal próbálja megmenteni a parasztságot — írja Lenin, — hogy a kisgazdaságot és a kistulajdont védelmezi a kapitalizmus támadásával szemben, az meddő kísérletet tesz a társadalmi fejlődés feltartóztatására”.⁷

A parasztság támogatása csak azokban a követelésekben lehetséges, amelyek közvetve kapcsolódnak a proletariátus célkitűzéseéhez és amelyekhez, ha nem is az egész parasztság, de nagy tömegei feltétlenül csatlakoznak.

Ez az *alapvető követelés: harc a jobbágyrendszer minden maradványának megszüntetéséért. Ez a feltétele a kapitalista fejlődés meggyorsításának a mezőgazdaságban és ez a feltétele — a szocialista forradalom szempontjából alapvető — falusi osztályharc szabad kibontakozása elősegítésének.*

„Amennyiben falvainkban a modern (polgári) társadalom kiszorítja a hűbéri társadalmat — írja Lenin — annyiban a parasztság nem osztály többé, s falusi proletariátusra és falusi burzsoáziára bomlik fel.”⁸

A feladat tehát: elhárítani a kapitalista fejlődés útjában álló feudális maradványokat, ezzel elősegíteni a mezőgazdaságban is a munkás-tőkés osztályviszony létrejöttét. E fejlődés eredménye hűbéri vonásoktól mentes tőkés osztályviszonyok kialakulása, az egész társadalmat átfogó munkásosztály létrejötte, amelyre szilárdan lehet építeni a szocialista forradalomért folytatott harcban. Lenin ezt az agrárprogramot a forradalmi átalakulás megkezdéséig tartja érvényesnek.

„A mi követeléseinknek óriási többségében, annál kisebb lesz a jelentősége — írja megjegyzései között — minél jobban kifejlődik a mezőgazdasági kapitalizmus, mert a jobbágyrendszer maradványai, amelyek ellen ez a program irányul, maguktól is a kormány politikájának hatására is elhalnak. *Agrárprogramunk ezért gyakorlatilag főképpen közvetlenül a legközelebbi jövőre, az osztályuralom bukása előtti időre vonatkozik*”.⁹

A program a feudális maradványok elleni harc konkrét feladatát „a lehasított földek visszaadásának követelésében” jelöli meg. Ezzel kapcsolatban több ellenérv hangzik el, amelyek közül Lenin néhány legfontosabbat kiemel és velük vitatkozik.

Az egyik ellenvetés az volt, hogy az említett követelés „nemcsak megszilárdítja, hanem valósággal megszorítja a kistulajdont”. „... ez a legnyomósabb érv — írja Lenin — a szóban forgó program ellen”, mert „Általában véve, egyáltalán nem a szociáldemokrácia feladata, hogy a kisgazdaságot és kistulajdont fejlessze, támogassa, erősítse, s még kevésbé az, hogy megszorítsa”¹⁰. Oroszországba nazonban — mutat rá Lenin — sajátos módon vetődik fel a kérdés, amelyre ez az általában igaz elv nem érvényesíthető. „Amikor a kapitalista gazdaság az uralkodó, a kisbirtok hátráltatja a termelőerők fejlődését, mert talpalattnyi földjéhez láncolja a dolgozó parasztot, mert megtartja az elavult technikát. . .” Oroszországban viszont a kistulajdonnak nem a kapitalizmus elleni támogatásáról, hanem a jobbágyrendszerrel szembeni támogatásáról van szó, ami viszont óriási lökést ad a termelőerők fejlődésének. A birtokos paraszt nyugaton már — írja Lenin — eljátszotta a demokratikus mozgalomban ráháruló szerepét és védi a kiváltságos helyzetét, amelyet a proletariátushoz képest élvez. A birtokos parasztság Oroszországban még előtte áll a döntő és egész népeket felölelő demokratikus mozgalomnak. Még sokkal inkább harcol az Oroszországban oly erős hűbéri rendi kiváltságok ellen, mint amennyire

⁷ Lenin: Az orosz szociáldemokrácia agrárprogramja. Művei 6. köt. 107. old.

⁸ Lenin: Uo. 108. old.

⁹ Uo. 113. old.

¹⁰ Uo. 127. old.

saját érdekeit védelmezi. Ilyen történelmi helyzetben igenis kötelességünk, hogy támogassuk a birtokos parasztságot”.¹¹

Lenin a kérdést rendkívül fontosnak tartja a szövetség szempontjából. „Hogy nálunk a mezőgazdasági cselédek és félcelédek később könnyebben áttérhessenek a szocializmusra — írja — rendkívül fontos, hogy a szocialista párt már most „felkarolja” a kisparasztságot, mégpedig oly módon, hogy „minden tőle telhetőt” megtesz érdekében. . . , hogy az egész dolgozó és kizsákmányolt tömeget hozzászoktatja ahhoz, hogy vezérének és képviselőjének tekintse”.¹² Egyesek felvetik — írja Lenin, — hogy a programnak, ha már nem minimális, hanem maximális célt tűz ki a parasztság számára, akkor következetesnek kellene lennie és vagy a paraszti általános földfelosztást, vagy a föld burzsoá nacionalizálását kellene követelnie.

A munkásosztálynak — szögezi le határozottan Lenin, — támogatni kell a parasztság haladó követeléseit, de határozottan vissza kell utasítani reakciós célkitűzéseinek támogatását.

Márpedig az általános földfelosztás követelése a régi narodnyik irányzat jelszava, amelyben összefonódnak forradalmi és reakciós mozzanatok. E követelésben — mutat rá Lenin — a paraszti kisüzem általánossá tételének utópiája rejlik, amely reakciós követelés, mert a termelőerők fejlődésének és így az általános társadalmi haladásnak akadályozását jelenti. A proletariátus ezt a követelést nem támogathatja. A jelszónak van egy forradalmi oldala is — ismeri el Lenin —, mégpedig az, hogy segítségével mozgósítsák a parasztságot és egy általános parasztfelkeléssel elsöpörjék a jobbágyrendszer valamennyi maradványát. Ennek ellenére Leninnek fenntartásai vannak a követelés támogatásával kapcsolatban. A lehasított földek visszaadásának követelése — mutat rá Lenin — a parasztok követelései közül azt ragadja ki, ami forradalmasítólag hathat az egész társadalmi fejlődésre és ezért megérdemli a munkásosztály támogatását.

A földek nacionalizálásának követelése — ha burzsoá és nem szocialista értelemben fogjuk fel a kérdést — igaz, hogy „továbbmegy” a lehasított földek visszaadásának követelésén — ismeri el Lenin — és bizonyos helyzetben ki lehet tűzni ezt a követelést. Korai lenne azonban ez még ebben az időszakban, amikor még csak nem is a polgári forradalom, hanem az azt megelőző cári önkényuralom elleni harc időszakára készül a program. Az önkényuralom adott szakaszában viszont — írja Lenin — nem segítené elő a jobbágyrendszer legszembetűnőbb megnyilvánulása elleni harcot, akadályozná a falusi osztályharc kibontakozását, értelmetlen állam-szocialista kísérletek felé vonná el a figyelmet.

(1905. decemberében Tammerforsban tartott bolsevik konferencia már módosító indítványt tett ebben a kérdésben és javasolta, hogy a programnak a lehasított földekre vonatkozó pontját valamennyi állami, földesúri és egyházi föld elkobzásának a követelésével helyettesítsék.)

Élesen szembe szállt Lenin azokkal is, akik a nacionalizálás és az általános földfelosztás valamilyen kombinációját javasolják abból a törekvésből kiindulva, hogy „muzsik számára érthető” követeléseket fogalmazzanak meg a programban. E követelés szerint az állami birtokokat, korona birtokokat, egyházi és földesúri földeket népi tulajdonná, nemzeti földalappá kell változtatni, azaz nacionalizálni kell és hosszúlejárátú bérlet formájában a lehető legkedvezőbb feltételekkel szét kell osztani a parasztság között.

¹¹ Uo. 128. old.

¹² Uo. 130. old.

Mindenekelőtt — írja Lenin — a föld nacionalizálásának követelése mintegy helyes burzsoá rendszabály támogatása kerülhet bele egy szociáldemokrata programba, de nem mint szocialista rendszabály. Egy szociáldemokrata program magának csak minden termelőszköz államosítását tekintheti, mint szocialista rendszabályt. Ha viszont egy szociáldemokrata támogatja a föld burzsoá nacionalizálását, nem szabad kivételt tenni a paraszti földekkel, hanem az egész föld nacionalizálását kell követelnie. A burzsoá társadalom talaján maradva a kisparaszttal való kivételezés, — amelyet a bérbeadás tekintetében is élvezne — reakciós rendszabály, mert gátolná a kapitalizmus térhódítását, lassítaná a nagyüzem győzelmét a kisüzem felett. A nacionalizálás támogatásának a munkásosztály részéről burzsoá viszonyok között csak ebből a szempontból van létjogosultsága.

A nacionalizálásnak az egyéni gazdálkodás fenntartásával való összekapcsolását mindenképpen helytelennek tartja. „Egy szociáldemokrata — írja Lenin — a föld nacionalizálását csak mint a nagyüzemű kommunista gazdaságra való áttérést, nem pedig a kisüzemi egyéni gazdaságra való áttérést propagálná”.¹³

3. Lenin véleménye Oroszországnak a szocialista forradalom előtti társadalmi-gazdasági fejlődéséről

A két mű fő gondolatainak áttekintése után világosan áll előttünk Lenin álláspontja a szocialista forradalom előtti Oroszország mezőgazdaságának helyzetéről, fejlődésének lehetséges útjairól, a munkásosztály feladatairól az agrárkérdés megoldásával kapcsolatban.

Lenin hatalmas tényanyag elemzése alapján bebizonyítja a kapitalizmus kialakulásának lehetőségét Oroszországban. Világosan látja, hogy nincs az az erő, amely ezt a folyamatot feltartóztathatja, de igen is lehetséges meggyorsítani ezt az átalakulást. Ennek lehetőségeit és gazdasági feltételeit vizsgálja meg: „Az agrárkérdés Oroszországban a XIX. század végén” című művében. Felismeri, hogy a XIX. századvégi orosz mezőgazdaság válsághelyzete nem a mezőgazdaság természeti viszonyaival, hanem elmaradott társadalmi formáival, a fennmaradt hűbéri kötöttségekkel, elavult gazdálkodási formákkal függ össze. El kell tehát távolítani ezeket a kötöttségeket, hogy meggyorsuljon a mezőgazdaság tőkés fejlődése, mégpedig a forradalomból „amerikai utas” fejlődés, a földek nacionalizálása alapján, a lassú, a parasztság számára gyötrelmesebb „porosz utas” fejlődéssel szemben. Lenin ezt a fejlődési formát tartja gazdaságilag legésszerűbbnek és az adott történelmi körülmények között Oroszország fejlődése szempontjából a legalapvetőbb kérdésnek.

Milyen politikai magatartást kell tanúsítani a munkásosztálynak az adott helyzetben? Lenin szerint az alapvető feladat, elősegíteni a felismert gazdasági szükségesség gyors érvényesülését. Olyan politikát folytatni, amely elősegíti a kapitalizmus fejlődését gátló feudális maradványok elhárítását, meggyorsítja a mezőgazdaság tőkés fejlődését. Ezzel tiszta tőkés-bérmunkás osztályformák jönnek létre a mezőgazdaságban is, megteremtődnek a szocialista forradalom személyi feltételei a társadalom egészében és napirendre kerülhet a szocialista forradalom megvívása. Leninnek tehát a vizsgált időszakban még az a véleménye, hogy a társadalmi fejlődésnek Marx és Engels által vázolt klasszikus, vagy ha úgy tetszik ideális formája meg majd végbe Oroszországban is és a szocialista forradalom a kapitalista fejlettségnek egy magasabb fokán kerül napirendre, amelyre jellemző a tőkés viszonyok

¹³ Lenin az orosz szociáldemokrácia agrárprogramja. 136. old.

uralkodóvá válása, mind az iparban, mind a mezőgazdaságban. Ennek a klasszikus, vagy ideális fejlődésnek a feltételezése tükröződik a Lenin által a szocialista forradalom előtt — pontosabban talán 1915—16-ig — az egyenlőtlen fejlődés törvényének, a szocialista forradalom egy országban való győzelme lehetőségének megfogalmazásáig — az agrárkérdés megoldására tett gazdasági és politikai javaslataiban.

A szocialista forradalom előtt Lenin gazdasági szempontból helyesli a földek nacionalizálásának kérdését. Mint burzsoá rendszabályt következetesnek, ésszerűnek tartja, olyannak, amely a kapitalista átalakulás leggyorsabb, legkevésbé gyötrelmes formáját jelenti. Elítéli azonban a nacionalizálás olyan beállítását, hogy az szocialista rendszabály lenne. Úgyancsak elítéli a nacionalizálás összekapcsolását a földek egyenlő elosztásának narodnyik követelésével. Az a véleménye, hogy egy szociáldemokrata, ha a földek nacionalizálását egyáltalán programba iktatja, azt csak a nagyüzemi, kommunista gazdálkodásra való áttérés érdekében teheti.

A szocialista forradalom azonban napirendre került, mielőtt Oroszország befutná a feltételezett fejlődést, mielőtt végbe menne a mezőgazdaság tőkés átalakulása. Ez új módon veti fel a mezőgazdasággal kapcsolatos feladatokat. Lenin felismerve, hogy a parasztsághoz való viszony kérdését elsősorban politikai és nem gazdasági oldalról kell megközelíteni, módosítja álláspontját és a földről szóló dekrétum megfogalmazásánál elfogadja a földek nacionalizálásának és a parasztság örökös használatba való átadásának kimondását. Ez egyben azt is jelentette, hogy a szocialista forradalom nem számolta fel a kisparaszti gazdálkodást, hogy a nagyüzemi gazdálkodásra való áttérés feladata a forradalom utáni időszakra tevődött át. Ez olyan új körülményeket, feladatokat jelentett, amellyel sem Marx és Engels, sem mint láttuk Lenin nem számolt és így a szocialista forradalom előtt nem is foglalkozott. A nagyüzemi gazdálkodásra való áttérés — Marxnak és Engelsnek az adott kérdésben fellelhető bizonyos utalásaira támaszkodva — Lenin dolgozta ki a híres szövetkezeti tervében.

Ennek vizsgálata azonban már egy következő tanulmány tárgyát képezi.

Д-р Ласло Мухи

ЛЕНИН ОБ АГРАРНОМ ВОПРОСЕ ДО СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ

В вводной части статьи автор рассматривает ту разницу, которую можно обнаружить в ленинском стиле работы в дореволюционный и послереволюционный периоды, указывая на причины ее в объективных исторических обстоятельствах.

Теоретические выводы, сделанные на основе детального анализа огромного фактического материала, определение политических задач на основе преимущества хозяйства до революции; во время революции и после нее определение задач и категорические решения, необходимые с точки зрения власти и политики, а не хозяйства.

В первой главе рассматривается «Аграрный вопрос в России к концу XIX в.» Ленина. Ленин в этой работе анализирует сельское хозяйство конца XIX в. и намечает те экономические задачи, которые могут вывести его из кризиса. Ленин подчеркивает, что аграрный кризис связан в первую очередь не с природными условиями, а с препятствующими капиталистическому развитию сельского хозяйства феодальными пережитками. Устранение феодальных пережитков, ускорение капиталистического развития намечаются Лениным как основные задачи. Их осуществления можно добиться, по мнению Ленина, двумя путями. А именно: медленным и мучительным прусским путем и быстрым американским путем развития. Ленин сторонник последнего и «с точки зрения чисто экономической» считает требование национализации земли правильным.

Во второй главе анализируется «Аграрная программа русской социал-демократии» Ленина, в которой Ленин намечает политические задачи рабочего класса по аграрному вопросу.

Его задача: способствовать капиталистическому развитию сельского хозяйства, которое является предпосылкой образования отношений капиталистов и наемных рабочих, а также развертывания классовой борьбы в деревне, необходимой с точки зрения победы революции. Ленин подчеркивает, что аграрная программа определяет задачу, учитывая интересы не всего крестьянства, а экономическую необходимость — неизбежность развития капитализма. Программа поддерживает только те требования крестьянства, которые направлены против феодальных пережитков и таким образом совпадают с интересами рабочего класса и революции. Программа намечает задачи партии еще на период царского самодержавия, значит на время до предполагаемого буржуазного переворота. Ленин непосредственной задачей намечает требование возвращения «отрезков». С политической точки зрения Ленин считает требование национализации земли еще преждевременным.

В то же время он решительно выступает против взглядов, считающих требование национализации земли социалистическим. Она является специально буржуазным требованием и речь может идти только о том, что рабочий класс поддерживает это требование в определенных условиях.

Ленин также выступает против тех, кто требует национализации государственных и церковных земель, но хочет сохранить крестьянскую собственность на землю. Это половинчатое решение — подчеркивает Ленин — социалист должен требовать национализации всех земель не в интересах сохранения мелких земельных собственности, а в интересах создания условий для крупного сельскохозяйственного производства.

На основе анализа указанной работы можно сделать вывод, что взгляды Ленина на племенно-экономическое развитие совпадали со взглядами Маркса и Энгельса. Ленин предполагал, что имеется длительное время до социалистического переворота, и социалистическая революция произойдет только после того, как и в сельском хозяйстве создадутся капиталистические производственные отношения и мелкое товарное производство почти полностью прекратится. Соответственно этому Ленин наметил экономические и политические задачи.

Как изменились взгляды Ленина в новых условиях, под влиянием исторических событий, произошедших раньше, чем предполагалось — это будет темой следующей статьи.

LENIN ÜBER DIE AGRARFRAGE — IN DER ZEIT VOR DER SOZIALISTISCHEN REVOLUTION

Der einführende Teil der Studie beschäftigt sich mit dem Unterschied in Lenins Arbeitsstil, der sich zwischen der Zeit vor der sozialistischen Revolution und der Periode nach der Revolution bemerkbar machte, und weist auf die Ursachen für diesen Unterschied hin. Er war in den objektiven historischen Verhältnissen begründet. Die theoretischen Schlußfolgerungen ergeben sich aus der detaillierten Analyse eines umfangreichen Tatsachenmaterials. Die Bestimmung der politischen Aufgaben in der Zeit vor der Revolution beruhte auf dem Primat der Wirtschaft, während der sozialistischen Revolution und danach waren rasche, energische Entscheidungen notwendig, bei denen der Politik und nicht der Wirtschaft der Vorrang zukam, es ging nicht darum, was vom wirtschaftlichen Standpunkt aus am Vorteilhaftesten war, der Gesichtspunkt der Macht durfte nicht aus den Augen verloren werden.

Das erste Kapitel beschäftigt sich mit Lenins Werk „Die Agrarfrage in Rußland zu Ende des 19. Jahrhunderts“. In dieser Arbeit analysiert Lenin die russische Landwirtschaft gegen Ende des 19. Jahrhunderts und erklärt, welche wirtschaftlichen Maßnahmen aus der Krisensituation herausführen können. Lenin weist darauf hin, daß die Krisensituation in der Landwirtschaft in erster Linie nicht auf die natürlichen Bedingungen, sondern auf die feudalen Überreste zurückzuführen ist, die sich hemmend auf die kapitalistische Entwicklung in der Landwirtschaft auswirken. Als grundlegende Aufgabe bezeichnet er die rasche Beseitigung der feudalen Überreste und die Beschleunigung der kapitalistischen Entwicklung. Diese Aufgabe kann nach seiner Meinung auf zweierlei Art und Weise erfüllt werden: entweder beschreitet man den langsamen, mit vielen Schwierigkeiten verbundenen preußischen Weg, oder man ahmt die schnelle Entwicklung nach amerikanischem Muster nach. Lenin hält die letztere Möglichkeit eindeutig für die bessere, vom „rein wirtschaftlichen Gesichtspunkt“ aus bestätigt er die Forderung nach Nationalisierung des Bodens.

Im Mittelpunkt des zweiten Kapitels steht Lenins „Das Agrarprogramm der russischen Sozialdemokratie“. In dieser Schrift legt Lenin die politischen Aufgaben fest, die die Arbeiterklasse in bezug auf die Landwirtschaft zu erfüllen hat. Sie muß die kapitalistische Entwicklung in der Landwirtschaft fördern, die Voraussetzung für die Herausbildung kapitalistischer Lohnarbeitsverhältnisse und damit für die Entfaltung des Klassenkampfes auf dem Dorfe ist. Dieser Klassenkampf ist die unerläßliche Grundbedingung für den Sieg der Revolution.

Lenin betont, daß man bei der Festlegung des Agrarprogramms die Interessen der gesamten Bauernschaft und die wirtschaftlichen Notwendigkeiten — die Unvermeidbarkeit der Herausbildung des Kapitalismus — nicht außer acht lassen darf. Das Programm unterstützt die Forderungen der Bauernschaft, die sich gegen die kapitalistische Entwicklung hemmenden feudalen Überbleibsel wenden und so mit den Interessen der Arbeiterklasse, der Revolution zusammenfallen. Es legt die Aufgaben für eine Zeit fest, in der die zaristische Willkürherrschaft existierte und eine bürgerliche Umgestaltung noch bevorstand. So wird als unmittelbare Aufgabe die Forderung nach „Rückgabe der abgespaltenen Grundstücke“ bezeichnet, die Forderung nach Nationalisierung des Bodens schien Lenin verfrüht. Gleichzeitig wendet er sich energisch gegen die Auffassungen, die die Nationalisierung als eine sozialistische Forderung betrachten. Die Nationalisierung ist eine ausgesprochen bourgeoise Forderung, es handelt sich nur darum, daß die Arbeiterklasse unter bestimmten Umständen diese bourgeoise Forderung unterstützt. Lenin tritt auch gegen diejenigen auf, die zwar den staatlichen und kirchlichen Besitz verstaatlichen, aber das bäurliche Eigentum erhalten wollen. Das wäre eine Zwitterlösung, betont Lenin, ein Sozialist muß die Nationalisierung des gesamten Grundbesitzes fordern, das Kleinrentum darf nicht erhalten bleiben, es müssen die Bedingungen für eine landwirtschaftliche Großproduktion geschaffen werden.

Aus der Analyse des obigen Werkes ergibt sich die Schlußfolgerung, daß Lenin damals in bezug auf die allgemeine wirtschaftliche Entwicklung noch mit den Auffassungen von Marx und Engels übereinstimmte. Steht für die sozialistische Umgestaltung eine längere Zeitspanne zur Verfügung und kommt es erst dann zur sozialistischen Revolution, wenn sich auch in der Landwirtschaft die kapitalistischen Produktionsverhältnisse herausgebildet haben, wird die Kleinproduktion fast völlig beseitigt. Dieser Anschauung entsprechend bestimmte Lenin die wirtschaftlichen und politischen Aufgaben.

Wie sich die Vorstellungen Lenins infolge der neuen, unerwartet oder rascher als erwartet eingetretenen Umstände veränderten, werden wir in einer folgenden Studie behandeln.